

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА
ФРАНКА

БІДОЧКО ЛЕСЯ ЯРОСЛАВІВНА

УДК 32:001.8

**КУЛЬТУРНИЙ МАТЕРІАЛІЗМ ЯК МЕТОДОЛОГІЯ
ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ЛІВИХ
ПАРТІЙ УКРАЇНИ)**

Спеціальність 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата політичних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Кисельов Сергій Олегович
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»
завідувач кафедри політології

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор,
Куц Галина Михайлівна
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
професор кафедри політології,
соціології та культурології

кандидат політичних наук, доцент
Гарбадин Андрій Стефанович
Львівський національний університет
імені Івана Франка
доцент кафедри теорії
та історії політичної науки

Захист відбудеться 21 травня 2019 р. о 14:30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 35.051.17 за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «__» квітня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к. політ. н., доцент

Бунь В.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На початку XXI ст. світ-система перебуває на порозі впровадження шостого технологічного укладу, що матиме наслідком кардинальні перетворення в організації виробництва, соціальному устрої та культурних цінностях людства. Кризовий стан сучасної світ-системи можна трактувати водночас і як перешкоду, і як стимул для впровадження технологічних та соціальних інновацій. Політичний вимір всеохопної кризи полягає у відчуженні політичних еліт і виборців, дискредитації мейнстримних політичних партій, зниженні ефективності представницької демократії та слабкій розвиненості нових форм учасницької демократії, поширенні авторитарних режимів і рухів. Перед країнами периферії та напівпериферії, до числа яких належить і Україна, проблеми економічної модернізації та політичної демократизації стоять ще більш гостро. Пострадянська політична система вочевидь не відповідає історичному завданню впровадження новітніх технологій. Одним із головних завдань як громадськості, так і наукової спільноти слід вважати формування цілісного бачення прогресивних перетворень українського суспільства та держави.

Одним із основних джерел розвитку вітчизняної політології слугує теоретико-методологічний спадок зарубіжної науки. Дослідницька стратегія культурного матеріалізму, розроблена американським культурним антропологом М. Гаррісом та його учнями, залишається майже невідомою в Україні. У контексті соціальних викликів сьогодення зосередженість культурного матеріалізму на взаємозв'язках між екологією, демографією, економікою, з одного боку, та політичним устроєм, соціальним поділом, ідеологією, з іншого, виглядає особливо актуальною. Залучення до політичної науки матеріалістичних підходів сприятиме розумінню об'єктивних соціополітичних процесів, що відбуваються під поверхнею «віртуальної демократії». Взаємозумовленість політичних, економічних і культурних чинників суспільного життя виправдовує застосування в політології теорій, розроблених у суміжних науках, тим паче в соціокультурній антропології, яка не так давно увійшла до вітчизняного академічного поля.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота здійснена в рамках науково-дослідницької теми кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія» «Сучасні методології і методи дослідження політики» (номер державної реєстрації 0112U007426).

Метою дисертації є концептуалізація культурного матеріалізму як методології дослідження сучасної політики (на прикладі аналізу лівих партій України). Обрана мета обумовила необхідність вирішення таких основних завдань дослідження:

- простежити стан дослідження тематики культурного матеріалізму та лівих партій України на сучасному етапі розвитку соціогуманітарних наук;
- прослідкувати витоки та історичні умови формування вчення М.Гарріса як основоположника школи культурного матеріалізму;
- визначити теоретико-методологічні засади культурного матеріалізму;
- виявити динаміку взаємодії культурного матеріалізму з іншими науковими школами та напрямками;
- розкрити специфіку застосування дослідницької стратегії культурного матеріалізму до дослідження сучасних суспільств;
- визначити можливості застосування теоретико-методологічних принципів культурного матеріалізму при дослідженні сучасних політичних процесів в Україні;
- проаналізувати електоральні результати лівих політичних партій України 1990-х рр. з позицій культурно-матеріалістичного аналізу;
- розкрити особливості розвитку лівих партій України у 2000-х рр. за допомогою теоретико-методологічного апарату культурного матеріалізму;
- прослідкувати тенденції трансформації лівих партій після Майдану.

Об'єктом дослідження є культурний матеріалізм як наукова школа.

Предметом дослідження є евристичний потенціал методології культурного матеріалізму для дослідження сучасної політики (на прикладі аналізу лівих партій України).

Методологія дослідження. Розв'язання поставлених завдань дослідження стало можливим завдяки використанню комплексу загальнонаукових і спеціальних методів: історичного, соціокультурного, структурно-функціонального, системного, порівняльного, кейс-стаді. Історичний метод дозволив обґрунтувати об'єктивні передумови формування культурного матеріалізму як нового напрямку соціогуманітарної думки, а також розкрити особливості розвитку ключових його положень упродовж останньої третини ХХ ст. Соціокультурний метод допоміг виявити соціально-політичний та культурно-історичний контексти формування особистості вченого М.Гарріса, системи його наукових уявлень, дослідити умови становлення культурного матеріалізму як наукової школи в рамках культурної антропології. Структурно-функціональний метод дав можливість розглянути культурний матеріалізм на основі складових теорій та прослідкувати взаємозв'язки між ними. Системний метод допоміг здійснити аналіз згаданих теорій як у контексті зарахування їх до єдиного напрямку наукової думки, так і більш широкому – через взаємозв'язок з іншими течіями соціогуманітарної думки. Використання порівняльного методу дало змогу виявити можливості інтеграції методологічних принципів культурного матеріалізму та інших

матеріалістичних напрямків соціогуманітаристики на основі їх зіставлення, виокремлення спільних та відмінних ознак, переваг та вразливих місць. За допомогою методу кейс-стаді висвітлено особливості застосування дослідницької стратегії культурного матеріалізму до вивчення сучасних політичних процесів.

Наукова новизна одержаних результатів.

Уперше:

- у вітчизняній політичній науці здійснено комплексний аналіз становлення та розвитку культурного матеріалізму як напряму наукової думки. Простежено витоки цього напрямку із неоеволюціонізму, культурної екології, британського неофункціоналізму та марксизму. Розкрито генезу концептуальних засад культурного матеріалізму в контексті теоретичних дискусій між різними науковими течіями, трансформації суспільних завдань соціогуманітаристики і політизації академічної спільноти США у 2-й пол. ХХ ст.
- в українській політології застосовано культурно-матеріалістичний аналіз для дослідження електорального успіху політичних сил. Виокремлено структурні (політичні союзи та коаліції, партійні структури на місцях, роль олігархів та капіталу в політичному житті), надструктурні (ціннісні орієнтації виборців, загальний курс партійних програм) та інфраструктурні (особливості приватизації, макроекономічні тренди, світова ринкова кон'юнктура тощо) чинники, необхідні для розкриття динаміки розвитку лівих політичних партій.
- визначено взаємозв'язок між прикладним змістом студій представників школи культурного матеріалізму, спрямованих на вивченням модерних суспільств, та політичними процесами у США. Об'єкт досліджень трансформувалася теоретико-методологічні принципи культурного матеріалізму: при вивченні андеркласу й мігрантів інтерпретативний акцент зміщується із взаємодії інфраструктури та довкілля на структурні фактори – боротьба бізнесу та організованої праці, олігополізація ринків тощо. Простежено поступовий відхід від ортодоксального інфраструктурного детермінізму, особливо для аналізу процесів в масштабах броделівського короткого і середнього часу.
- запропоновано авторську періодизацію еволюції культурного матеріалізму як напряму наукової думки. Ранній етап (1960-і рр.) – зародження постулатів у перших роботах М. Гарріса, класичний (1968-1979 рр.) – формулювання дихотомії емічне/етичне та принципу інфраструктурного детермінізму, пізній (починаючи з 1980-х рр.) – зростання наукового інтересу культурних матеріалістів до вивчення індустріальних суспільств та корегування власних теоретико-методологічних засад.

удосконалено:

- розуміння формування школи культурного матеріалізму з позицій теорії наукових революцій Т. Куна. Аргументовано, що за задумом М. Гарріса, його інтерпретативна парадигма повинна була нівелювати суперечності між ідеалістичними та матеріалістичними школами культурної антропології, що згідно з моделлю розвитку науки Т. Куна означало би подолання наукової

кризи та прийняття нової парадигми. Тобто теорія М. Гарріса була спробою запропонувати новий підхід, суть якого полягала в застосуванні універсальної матеріалістичної дослідницької стратегії;

- інтерпретацію еволюції теоретико-методологічних засад школи М.Гарріса та концептуалізовано її в контексті критики з матеріалістичних та ідеалістичних позицій та проведення конкретних наукових досліджень. Ті вчені, що у своїх дослідженнях опиралися на еkleктичну методологію, вбачали у вченні М. Гарріса догматизм і дедуктивізм, соціогуманітарії-ідеалісти звинувачували культурний матеріалізм в економічному редукціонізмі, нехтуванням ментальних та ідейних процесів. Марксисты критикували М.Гарріса за вульгаризацію «істмату», породження опортуністичних і реформістських тенденцій академічного середовища США.

отримали подальший розвиток:

- адаптація концептуального апарату культурного матеріалізму до потреб наукового дослідження політичних процесів. Виокремлено ключові імперативи культурно-матеріалістичного аналізу (каузальність, гомеостаз, емічне/етичне, емічна містифікація, інфраструктура, структура, надструктура, інфраструктурний детермінізм, адаптація, негативний зворотний зв'язок), доповнено їх понятійно-категоріальними конструкціями грамшанства (історичний блок, пасивна революція, гегемонія), світ-системною парадигмою та теорії раціонального вибору;

- наукове розуміння інфраструктурних (зменшення частки суспільного додаткового продукту, яку отримували наймані робітники, реальний рівень зарплат, деградація виробництва, світова ринкова кон'юнктура) і структурних підстав (вливання партноменклатури та червоних директорів у нові політичні еліти, боротьба класів, характер приватизації, розвиток лівих політичних сил у незалежній Україні), на основі чого запропоновано синтезуючий матеріалістичний підхід до дослідження сучасних політичних процесів та висунуто рекомендації щодо реформування вітчизняної суспільно-політичної сфери, орієнтованого на наближення до європейських моделей;

- аналіз останніх тенденцій лівих партій України після подій Євромайдану. Простежено розкол СПУ на п'ять окремих партій з різними очільниками, спробу КПУ відновити статус-кво шляхом союзнництва з іншими політичними силами, окреслено політично-правове становище лівих після Євромайдану у контексті декомунізації та суспільного іншування.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в можливості використання дисертаційного матеріалу як теоретичної бази для емпіричних досліджень політичних процесів в Україні та світі. Основні ідеї та теоретичні висновки дисертації можуть бути використані у навчальних курсах з методології політичних і та інших суспільних наук.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження було представлено на п'яти конференціях: IV Міжнародній науково-теоретичній конференції «Толерантність як соціогуманітарна

проблема сучасності» (м. Житомир, 1–2 жовтня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Держава та глобальні соціальні зміни: історична соціологія панування та спротиву в епоху модерну» (м. Київ, 26–27 листопада, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Культурні паттерни у процесі демократизації» (м. Київ, 26 травня 2016 р.), Міжнародній науково-теоретичній конференції «Глобалізований світ: випробування людського буття» (м. Житомир, 6–7 жовтня 2017 р.), II Міжнародному конгресі Міжнародної асоціації гуманітарії «The Image of the Self» (м. Львів, 27–29 червня, 2018 р.)

Результати дослідження обговорено на теоретичних семінарах та засіданнях кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка та кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображені в десяти публікаціях: у п'яти наукових статтях, опублікованих в українських фахових виданнях з політичних наук, що включені до міжнародних наукометричних баз; додаткові результати відображено у двох статтях. Також представлено три тези доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації визначені її змістом, метою та поставленими завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 209 сторінок, з них 164 – основна частина. Список використаних джерел налічує 284 найменування на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, зазначається її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та основні методи дослідження, сформульовано положення його наукової новизни, представлено практичне значення, апробацію одержаних результатів і структуру дисертації.

У **першому розділі** «**Стан наукового опрацювання проблематики культурного матеріалізму в гуманітаристиці**», який складається з двох підрозділів, проаналізовано та узагальнено теоретичні напрацювання із проблематики культурного матеріалізму та лівих партій України, здійснено системний аналіз історії формування школи культурного матеріалізму.

У **підрозділі 1.1** «**Ступінь наукової розробленості тематики культурного матеріалізму та лівих політичних партій України**» проаналізовано наукову літературу за напрямком культурного матеріалізму в зарубіжній та вітчизняній соціогуманітаристиці та електоральних успіхів парламентських лівих партій України.

Г. Вайт, Д. Венгров, А. Джонсон, П. Куусі, Р. Саньєк, П. Сендсторм у своїх дослідженнях намагалися окреслити місце культурного матеріалізму в західній

гуманітаристиці в контексті біхевіоральної антропології, еволюційної історії людини, когнітивної антропології, еволюційної біології та інших суміжних дисциплін. Дослідники Дж. Доу, С. Сандерсон, А. Сендсторм, Г. Сідкі, Б.Фергюсон доповнили теоретико-методологічний апарат культурного матеріалізму через залучення інших теорій (приміром, раціонального вибору, світ-системного аналізу), запропонували теоретичні модифікації на базі досліджуваного підходу, тяжіючи в бік культурно-біологічного матеріалізму, еволюційного матеріалізму тощо. Виділено категорію вітчизняних дослідників, у чиїх працях фігурував культурний матеріалізм: у монографії Ю. Аверкієвої (виданої ще за радянських часів) проаналізовано культурний матеріалізм як зразок «буржуазного вульгарного матеріалізму», український соціальний антрополог В. Артюх популяризував в Україні доробок попередників (С.Мінца) та учнів (С. Рейну) М. Гарріса та сам культурний матеріалізм у контексті антропологічних студій.

Пік інтересу до української лівиці припав на кінець 1990-х–початок 2000-х рр. В Україні це був передусім прояв дослідницького інтересу до найпотужнішого сегменту опозиційних владі політичних сил; за кордоном наукові розвідки з'являлися в річищі посткомуністичних студій, що мали забезпечити для західних суспільств розуміння процесів, які відбувалися у колишньому Другому світі.

У підрозділі 1.2. «Гене́за культурного матеріалізму в контексті розвитку північноамериканської соціогуманітаристики» проаналізовано суспільно-політичну обумовленість виникнення культурного матеріалізму та визначено місце цієї наукової школи у структурі наукових революцій у межах культурної антропології.

З'ясовано, що накопичення в рамках культурної антропології масиву етнографічних, лінгвістичних та археологічних даних стало поштовхом для розробки нового концептуального апарату та створення гранд-теорій. Кардинальні зміни у внутрішній і зовнішній політиці США сер. ХХ ст. спричинили трансформацію об'єкта і суб'єкта культурної антропології. Ареал досліджень розширився за рахунок країн Третього світу, що переживали індустріалізацію, націєтворення та культурної революцію. Завдяки реформам освітньої сфери та стрімкому підвищенню фінансування науки після 1945 р. академічна спільнота стала чисельнішою та диференційованішою. Суспільно-політична атмосфера Холодної війни, зокрема маккартизм, ускладнювала, попри загальну інтенсифікацію трансатлантичних наукових зв'язків, поширення в північноамериканській науці західноєвропейського марксизму та спричинила формування у 1940-1960-х рр. оригінальних матеріалістичних течій. В умовах поляризації суспільно-політичного і академічного життя США у роки В'єтнамської війни вчення культурного матеріалізму виконувало функцію відновлення політичного центризму.

У другому розділі «Теоретико-методологічні принципи культурного матеріалізму», який складається з двох підрозділів, розглянуто основні засади культурного матеріалізму та критичну рецепцію вчення М. Гарріса з боку інших наукових шкіл і напрямків.

У підрозділі 2.1 «Особливості теоретичних та методологічних засад концепції М. Гарріса» проаналізовано евристичні засоби культурного матеріалізму та визначено вплив на їх формування зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку науки.

Продемонстровано, що теоретичними джерелами культурного матеріалізму стали неоеволюціонізм, культурна екологія, британський неофункціоналізм та марксизм. Аргументовано, що за задумом М. Гарріса, нове вчення мало зняти суперечності між ідеалістичними та матеріалістичними школами культурної антропології, що відповідно до моделі розвитку науки Т. Куна означало б подолання наукової кризи та прийняття нової парадигми. Інфраструктурні зміни ведуть до того, що аналіз зисків і витрат, здійснюваний соціальними акторами, спонукає до впровадження нових моделей поведінки, які інституалізуються у формі інноваційних елементів структури. Невідповідність структури зміненому стану інфраструктури спричиняє негативний зворотній зв'язок, який сприяє адаптації соціуму, а надструктура виступає в ролі загального регулятора системи.

Виявлено, що специфіка трирівневої моделі пояснюється прагненням культурних матеріалістів до квантитативності та номологічності як складових сцієнтизації соціогуманітаристики та орієнтацією представників цієї школи на неопозитивістський ідеал наукового знання. Вилучення з Марксового базису виробничих відносин, що були інтерпретовані М. Гаррісом як елемент структури, дозволяло зосередитися на вивченні найменш проблематичних для спостереження та вимірювання чинників суспільного розвитку. Крім того, наділення інфраструктури каузальним пріоритетом було пов'язано з раціоналізацією соціал-реформістських політичних переконань: суспільну еволюцію з перспективи культурного матеріалізму розглядали як результат акумуляції змін в інфраструктурі, а не класової боротьби.

Аналіз розвитку культурної антропології протягом 1960–1970-х рр. дає змогу стверджувати, що переосмислення М. Гаррісом епістемологічної дихотомії емічне/етичне виконувало в контексті тогочасних теоретичних дискусій троїсту функцію. По-перше, відродження матеріалістичної течії у повоєнній культурній антропології утворило суперечність між новими типами даних, які залучали науковці, і традиційними польовими студіями, що орієнтувалися на вивчення саморефлексії носіїв культури. По-друге, за задумом М. Гарріса, поєднання цієї дихотомії з іншою – поведінкове/ментальне – окреслювало дослідницькі поля, властиві різним школам культурної антропології, та підтверджувало їхню єдність в рамках нової наукової парадигми; утім, концептуальний пріоритет залишався за матеріалістичними напрямками. По-третє, М. Гарріс запровадив концепт емічної містифікації,

який став субститутом марксистських категорій класової свідомості та хибної свідомості, який відповідав соціал-реформістським політичним інтенціям «центру» академічної спільноти.

У *підрозділі 2.2 «Критика дослідницької стратегії культурного матеріалізму»* визначено вплив конкретно-наукових студій на трансформацію теоретико-методологічних засад культурного матеріалізму у зв'язку з вирішенням актуальних суспільно-політичних проблем і вдосконаленням матеріалістичного аналізу соціополітичної дійності.

На основі аналізу наукової літератури запропоновано типологізацію підходів до критики концептуальних засад культурного матеріалізму. Адепти еkleктичних дослідницьких стратегій (Е. Лідс, М. Саллінз, Е. Сервіс, Дж. Сміт) сприймали теоретичні засновки школи М. Гарріса як варіацію догматизму і дедуктивізму, що не підлягає фальсифікації та перешкоджатиме розробці теорій середнього рівня. Представники ідеалістичних течій (Д. Вестен, К. Гірц, Л. Дюмон, Г. Оукс) відкидали принцип інфраструктурного детермінізму та дихотомію «емічне/етичне», інтерпретуючи ці евристичні інструменти як засоби економічного редукціонізму, нерелевантні дослідженню культурних процесів.

Найбільш конструктивна критика теоретичних напрацювань М. Гарріса та його учнів була запропонована іншими матеріалістичними школами. Соціобіологи, зокрема Р. Адамс, наголошували на необхідності ввести інфраструктурний детермінізм культурних матеріалістів у ширший контекст раціоналістичного аналізу людської поведінки. Структуралістські марксистки (К. Екхольм, Дж. Фрідман) вказали на слабкі місця вчення М. Гарріса, які стали більш очевидними при дослідженні (пост)індустріальних соціумів – нерозвиненість теорії соціальної стратифікації, нестача адекватного пояснення фундаментальних суспільних трансформацій, нехтування поняттям агентності та відсутність теоретико-методологічного інструментарію для аналізу ідеологій. Представники світ-системного аналізу (Е. Вульф) наголошували на необхідності розгляду досліджуваних соціополітичних явищ в контексті світового поділу праці та історії міжнародних відносин. Значною мірою матеріалістична критика була засвоєна школою культурного матеріалізму в процесі її подальшого розвитку.

Класична версія культурного матеріалізму, зокрема неомальтузіанська інтерпретація соціальних перетворень та надання каузального пріоритету екосистемним факторам, була розроблена відповідно до концентрування класичної культурної антропології на вивченні домодерних соціумів. Водночас ця школа продовжувала аплікативну традицію прикладної антропології, орієнтовану на удосконалення соціополітичної дійсності, та адаптувалася до змін дослідницького фокусу в останній третині ХХ ст.

У **третьому розділі «Культурний матеріалізм як дослідницька стратегія у політології: особливості застосування»**, який складається з двох підрозділів, розглянуто напрацювання культурних матеріалістів, що

досліджували проблематику модерних суспільств, а також теоретико-методологічний апарат цього підходу адаптовано до вивчення предметного поля політології.

У *підрозділі 3.1 «Дослідження модерних суспільств школою культурного матеріалізму»* розглянуто вивчення представниками цієї школи модернізації традиційних соціумів, а також трансформацій індустріальних та постіндустріальних країн у ракурсі розв'язання теоретико-методологічних проблем та реагування на актуальні суспільно-політичні виклики.

Запропоновано авторську періодизацію розвитку школи культурного матеріалізму. Ранній етап (1960-і рр.) – розробка теоретико-методологічних засад вчення у процесі конкретно-наукових студій в країнах Третього світу та міському середовищі США, а також участі в інтенсивних дискусіях стосовно гранд-теорії в умовах кризи нормальної науки. Класичний (1969–1979 рр.) – переосмислення М. Гаррісом історії розвитку соціогуманітарних наук та висунення концептуальних засад культурного матеріалізму як нової наукової парадигми. Пізній (1980 –2000-і рр.) – відхід від «жорсткої» варіації інфраструктурного детермінізму та кооптація теоретико-методологічного інструментарію інших матеріалістичних течій (світ-системного аналізу, соціобіології, неокласичних економічних теорій, неомарксизму).

Вказано, що дослідження учнів М. Гарріса, об'єктом яких стали люмпенізовані групи населення американських мегаполісів, мали на меті вироблення ефективної політики національного та регіонального рівня з інтеграції етнічних меншин та зменшення соціальної нерівності. Наукові роботи культурних матеріалістів 1980-х рр. слід трактувати в контексті внутрішньої і зовнішньої політики адміністрації Р. Рейгана та дебатів з adeptами неоконсервативного напрямку суспільно-політичної думки.

Визначено, що в дослідженнях груп міського населення США представникам школи культурного матеріалізму вдалося найбільш ефективно застосувати трирівневу модель та принцип інфраструктурного детермінізму. Досягнутий завдяки цим студіям вплив на соціальну політику в м. Нью-Йорк може слугувати успішним прикладом виконання прескриптивної функції соціогуманітарної науки. Вивчення соціально-економічних процесів у країнах, що розвиваються, дозволило обґрунтувати необхідність збільшення обсягу прямих іноземних інвестицій та їх спрямування на проекти розвитку місцевих громад.

У *підрозділі 3.2 «Особливості застосування культурно-матеріалістичного аналізу для дослідження політичних партій України»* продемонстровано евристичний потенціал КМ до дослідження політичних явищ, зокрема парламентських лівих України.

Виділено ключові поняття цього підходу, що мають евристичну значущість для дослідження політичного аспекту сучасних суспільств. Визначено такі імперативи культурного матеріалізму: каузальність, гомеостаз,

емічне/етичне, емічна містифікація, інфраструктура, структура, надструктура, інфраструктурний детермінізм, адаптація, негативний зворотний зв'язок.

Виокремлено конкретні інфраструктурні (динаміка ВВП України, електоральна географія, особливості «розпаювання» колективних благ радянських часів, рівень реальних зарплат тощо), структурні (результати виборів, використання адмінресурсу, відносини між елітами тощо) та надструктурні чинники (етнонаціональний фактор, маркування «свій-чужий», загальний курс партійної програми тощо), які слід брати до уваги під час культурно-матеріалістичного аналізу лівих партій України. Зазначається, що для пояснення утворення нового структурного формування (держави Україна) та подальших інфраструктурних пертурбації (тотальний перерозподілу капіталу), доцільно вдатися до інтерпретативного інструменту грамшманства, інструментарій якого дозволяє простежити формування соціальних сил в умовах виробничих відносин та через процеси накопичення капіталу та залучити такі поняття й категорії як пасивна революція, історичний блок та гегемонія.

У четвертому розділі «Культуро-матеріалістичний аналіз кейсу лівих партій України 1991 – 2018», який складається з трьох підрозділів, розкрито можливості застосування теоретико-методологічного апарату культурного матеріалізму для наукового дослідження політичних процесів.

У підрозділі 4.1 «Становище парламентських лівих України 1990х рр. з точки зору культурного матеріалізму» простежено динаміку економічної кризи, соціальної диференціації та електоральних результатів, що дає змогу стверджувати, що успіхи лівих політичних сил (СПУ, КПУ, СелПУ, ПСПУ) на загальнонаціональних виборах 1994 та 1998 рр. значною мірою пояснюються погіршенням основних інфраструктурних показників протягом 1990-х рр. Синхроністичне порівняння українського кейсу з політичною ситуацією в країнах Центральної і Східної Європи, у яких місцеві соціал-демократи приходили до влади, вказує на наявність позаінфраструктурних факторів, що пояснюють, чому українські посткомуністичні ліві залишилися в опозиції. Аргументовано, що ключову роль у визначенні політичного балансу сил відігравали структурні (виборча система, форма якої визначалася політичною боротьбою та компромісами між виконавчою владою і парламентськими лівими) та надструктурні (подальше поширення та політизація субнаціональних ідентичностей) чинники.

У підрозділі 4.2 «Культурно-матеріалістичний аналіз динаміки лівих партій України 2000х рр.» представлено детальний аналіз політичних подій кінця 1990-х – початку 2000-х рр., що дозволяє стверджувати, що початок спаду електоральної популярності лівих партій передував економічному буму 2000 – 2008 рр. і припав на кампанію президентських виборів 1999 р. «Парадоксальні» результати другого туру виборів Президента України в Донецькій і Сумській обл., зумовлені активним втручанням «донецького клану» великої буржуазії, інтерпретовано із залучення додаткового

структурного чинника – класу в його агентному прояві. Остаточне ствердження класового поділу українського суспільства та капіталістичного способу виробництва інтенсифікувало фракційну боротьбу всередині правлячого класу (олігархату), перенесену з економічної до політичної сфери; це зумовило консолідацію кучмізму та протестних кампаній 2000–2004 рр. Електоральну поведінку у 2002 та 2004 рр. розглянуто крізь призму аналізу зисків і витрат, завдяки чому пояснено зростання популярності правоцентристської опозиції та погіршення результатів парламентських лівих. До головних причини стрімкого послаблення політичного впливу «старих лівих» після Помаранчевої революції зараховано включення цих партій до неопатримоніальних мереж, заснованих на перерозподілі корупційної ренти, залучення до коаліцій з політичними силами, що представляли інтереси фракцій олігархату, та прийняття націоналістичної риторики (в етнонаціональній або радянсько-ностальгічній формі). Атомізованість найманих робітників, суперечливе соціально-економічне становище селянства, превалювання пострадянської форми профспілкових об'єднань та орієнтованість створених постноменклатурою політичних організацій на парламентську політичну боротьбу унеможливили розбудову демократичних політичних сил, які б представляли колективні інтереси наймасовіших соціальних груп; натомість КПУ та СПУ перетворилися на міноритарних партнерів олігархічних коаліцій.

У підрозділі 4.3 «Парламентські ліві після Євромайдану: структурний аспект» прослідковано ключові тенденції розвитку лівих партій України після Євромайдану 2013-2014 рр. На той час КПУ була єдиною лівою партією, що мала парламентську фракцію. Політична поразка «Партії регіонів» та розгорання за підтримки російської влади сепаратистського руху на сході України мали катастрофічні наслідки для КПУ, яка втратила патронаж великого бізнесу, електоральну базу та легітимність в очах суспільних груп, прихильно налаштованих до Євромайдану. Використання прихильниками «народних республік» комуністичної символіки та гасел полегшувало затвердження декомунізаційного дискурсу, запропонованого правоконсервативними та націоналістичними політичними силами, як нової офіційної ідеології в пост-майданній Україні.

Партійні організації та парламентські фракції КПУ стали мішенню підвищеної уваги з боку правоохоронних органів та атак з боку праворадикалів. Офіційна позиція верхівки КПУ щодо Анти-майдану і руху сепаратистів на сході України, який дещо пізніше розгорнувся у повному масштабі, була суперечливою і не відповідала очікуванням багатьох членів і прихильників радикальної боротьби із пост-майданним неоліберально-націоналістичним урядом. КПУ не змогла подолати 5% бар'єр і не потрапила до парламенту у жовтні 2014 р. СПУ зазнала численних розколів; станом на зараз існує чотири партійні організації, які претендують на звання легітимної СПУ на базі партії, що востаннє була єдиною політичною силою в 2007 р. Ці «осколки» СПУ очолюють П. Устенко, М. Садовий, С. Каплін, І. Кива.

ВИСНОВКИ

1. Виявлено основні напрямки історіографічних джерел, що відображають культурний матеріалізм як теоретичну парадигму та дослідницьку стратегію. Загалом культурний матеріалізм залишався на периферії вітчизняних розвідок з теорії та методології соціогуманітарних наук, тоді як на Заході він був популярним упродовж останніх трьох десятиліть ХХ ст., а на початку ХХІ ст. відбулася реактуалізація та поновлення академічного дискурсу. Різноманітні теоретичні напрацювання (вдосконалення захисного поясу цього підходу) не набули статусу окремих наукових шкіл і були сприйняті як розширення (продовження) культурного матеріалізму та адаптація теорії до предметного поля дослідження. Інтерес до проблематики української лівиці був істотним у час політичної активності парламентських лівих, проте поступово зацікавленість вітчизняних дослідників знижується. Водночас, на Заході посткомуністичні студії втратили політичну актуальність, а українські ліві випали із популярного дослідницького поля.

2. Встановлено, що наукові революції в культурній антропології були зумовлені як внутрішніми (зниження пояснювальної сили теорії, вплив наукових концепцій, сформованих у західноєвропейських науках про людину і суспільство), так і зовнішніми факторами (неефективність стратегій інтеграції етнічних груп до суспільства США, перенесення дослідницького фокусу на нові спільноти, зміна складу та суспільного становища академічного середовища). Обґрунтовується, що після 1945 р. об'єкт і суб'єкт культурної антропології зазнали кардинальних трансформацій. Ареал антропологічних студій поширився далеко за традиційні межі, охопивши більшість країн Третього світу, які опинилися в сфері економічного, політичного і культурного впливу США. Відтоді результати наукових досліджень використовувалися для інтеграції постколоніальних народів до світового ринку та біполярної моделі міжнародних відносин, що стимулювало створення універсальних теорій, які б могли стати підґрунтям для модернізації нових націй. Академічна спільнота США зазнала масовизації та радикалізації під впливом притоку ветеранів Другої світової війни; значна частина науковців прагнула впливати на формування політичного курсу незалежно від інтенцій правлячої еліти країни. Доведено, що в умовах реакційної атмосфери початку Холодної війни інтенсифікація трансатлантичних інтелектуальних впливів привела до переосмислення британського неофункціоналізму та континентального неомарксизму, наслідком чого стало постання таких напрямів наукової думки як неоеволюціонізм та культурна екологія. В умовах суспільно-політичної кризи кінця 1960-х – початку 1970-х рр. гетерогенність епістемологій фрагментувала академічне поле, і констатація наукової кризи стала загальноприйнятим твердженням. Авторка дисертації дійшла висновку, що культурний матеріалізм М. Гарріса став спробою, з одного боку, розв'язати внутрішні проблеми неоеволюціонізму, успадковані цим напрямком наукової

думки від функціоналізму, а з іншого, створити наукову парадигму, яку могла б використовувати більшість дослідників.

3. Визначено, що в основу теоретико-методологічного апарату культурного матеріалізму покладено універсальну соціологічну модель, брак якої негативно позначався на попередньому розвитку культурної антропології. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що М. Гарріс відштовхувався від Марксових категорій базису і надбудови, але суттєво видозмінив їх: по-перше, акцентував увагу на матеріальних факторах, незалежних від людської волі, для чого знадобилося розділення базису на дві складові (інфраструктура та структура); по-друге, відмовився від діалектичного методу і відповідно від марксистської філософії історії, надаючи культурно-матеріалістичній моделі історичного розвитку людства еволюційного характеру. Доведено, що М. Гарріс залучив для пояснення поведінки соціальних акторів концепти адаптації, аналізу зисків і витрат та негативного зворотного зв'язку, запозичених культурними екологами з біологічних, кібернетичних і мікроекономічних системних теорій, з метою уникнення дихотомії методологічного індивідуалізму та колективізму. Надання каузального пріоритету інфраструктурі було зумовлено тим, що цей рівень суспільного життя являє собою поле взаємодії соціуму та детермінованих і вимірюваних природних факторів, дослідницький інтерес до яких слід розглядати в контексті сцієнтизації соціогуманітарного знання. Визначено, що принцип інфраструктурного детермінізму усував з порядку денного загострення політичної боротьби, спрямованої на трансформацію суспільно-політичної структури, та акцентував увагу на розвитку технологій і нарощування економічних потужностей, що відповідало поширеній в епоху «золотого тридцятиріччя» ідеології держави розвитку та загального добробуту. Зазначено, що структурування емпіричного досвіду на основі осей «емічне/етичне» та «поведінкове/ментальне» мало на меті створення ієрархії наукових методів і сфер дослідження, тоді як концепт «емічної містифікації» виступав у ролі політично нейтрального субституту для марксистських понять «класової свідомості» й «хибної ідеології». Як політичні імплікації культурного матеріалізму авторка дисертації визначає характерні для лівого крила Демократичної партії США поміркований реформізм та соціал-лібералізм, які М. Гарріс протиставляв як радикалізму суспільних рухів 1960-х рр., так і неоконсерватизму.

4. Розгляд рецепції праць М. Гарріса та його учнів соціогуманітарною науковою спільнотою дозволив з'ясувати, що найбільш конструктивна критика теоретико-методологічних засад культурного матеріалізму була запропоновано з боку інших матеріалістичних напрямів. Адепти соціобіології наголошували на необхідності ввести інфраструктурний детермінізм культурних матеріалістів у ширший контекст раціоналістичного аналізу людської поведінки. Структуралістські марксистки вказали на недоліки вчення М. Гарріса, які стали більш очевидними при застосуванні дослідницької стратегії культурного

матеріалізму до вивчення модерних соціумів. З боку школи світ-системного аналізу було наголошено на необхідності розгляду досліджуваних соціополітичних явищ в контексті світового поділу праці та історії міжнародних відносин. В умовах постмодерністського лінгвістичного повороту кінця ХХ ст. культурний матеріалізм не зміг зайняти місце універсальної наукової парадигми, проте перетворився на повноцінну науково-дослідницьку програму, фальсифікація окремих положень якої вела до кореляції її захисного поясу теорій.

5. На основі аналізу наукових праць представників школи культурного матеріалізму виділено три етапи розвитку цієї парадигми: ранній (1960-і рр.) – зародження постулатів у роботах М. Гарріса; класичний (1968–1979 рр.) – формулювання принципу інфраструктурного детермінізму та дихотомії емічне/етичне; пізній (1980–2000-і рр.) – зростання наукового інтересу культурних матеріалістів до вивчення індустріальних суспільств та корегування концептуального апарату відповідно до результатів досліджень. Продемонстровано, що аналіз трансформацій американського суспільства зумовив визнання М. Гаррісом каузального пріоритету структурних чинників у процесах, які визначають розвиток (пост)індустріальних суспільств у масштабах броделівського середнього часу. Культурно-матеріалістичний підхід дозволив науковцям не лише визначити соціально-економічне підґрунтя актуальних суспільних явищ, а й раціоналізувати питання, які опинилися в центрі політичних дискусій у США наприкінці ХХ ст., надавши їм контекст тенденцій суспільної еволюції на противагу дискурсу «цивілізаційного протистояння», поширеному в неоконсервативних колах. Отже, теоретичні рефлексії культурних матеріалістів сприяли виробленню політичного курсу «крайнього центрizmu», який дозволив частково розв'язати зазначені проблеми. Авторка дисертації дійшла висновку, що теоретико-методологічні засади класичної версії культурного матеріалізму, зокрема неомальтузіанська інтерпретація соціальної еволюції та надання каузального пріоритету екосистемним факторам, були розроблені відповідно до фокусу класичної культурної антропології на дослідженні домодерних соціумів. Проте школа культурного матеріалізму продовжувала аплікативну традицію культурної антропології та адаптувалася до переорієнтації дослідницького фокусу на вивчення процесів модернізації та соціального розшарування.

6. Зазначено, що прикладний зміст культурно-матеріалістичних теорій середнього рівня є актуальними та придатними для застосування в сучасних українських умовах. Відхід від класичного розуміння інфраструктурного детермінізму дав змогу навести приціл на вплив структурних та надструктурних факторів на елементи інфраструктури та дещо змінити оптику відповідно до предмету культурно-матеріалістичного аналізу лівих партій України. Продемонстровано, що вчення М. Гарріса задало загальне матеріалістичне (з акцентом на інфраструктуру) спрямування, проте у дослідженні сучасних політичних явищ основні імперативи культурного

матеріалізму слід доповнити категоріями грамшанства, світ-системної парадигми та теорії раціонального вибору. Аналіз політичних явищ та процеси у масштабі *moyenne durée* (фр. середній час), тобто циклічного часу дав змогу простежити значимі циклічні перетворення (ротацію політичних кланів, пертурбації всередині домінуючих блоків, економічний ріст та падіння тощо).

7. Аналіз кейсу розвитку лівих партій (СПУ, КПУ, СелПУ, ПСПУ) в Україні протягом 1991-2012 рр. дозволив виявити специфіку застосування методології культурного матеріалізму до дослідження політичних процесів. Відзначено, що виявлення причинних зв'язків, які визначають перебіг політичних процесів під час демократичного транзиту, вимагає перенесення каузального пріоритету з інфраструктурних чинників до елементів структури (поява класів, утвердження неопатримоніальної системи суспільних відносин, утворення олігополічного ринку та фінансово-промислових груп, формування політичної та виборчої систем, специфіка складу та діяльності політичних організацій), що відповідає концептуальним засадам пізнього етапу розвитку вчення культурного матеріалізму. Порівняння результатів електоральної боротьби за владу в Україні протягом 1990-х рр. з аналогічними процесами в країнах колишнього «соціалістичного табору» дозволяє стверджувати про детермінуючу роль виборчої моделі, що формувалася на основі компромісу між політичними акторами, та націоналістичних ідеологій, поширення яких зумовлювалося гетерогенністю етнонаціонального складу та історичної пам'яті населення, а також нерівномірністю регіонального розвитку та специфікою включення у світовий ринок. Механізм впливу структурних факторів на політичні процеси пояснено за допомогою залучення теоретичного апарату грамшанства (концепти агентності, гегемонії та історичного блоку).

8. Моделювання електоральної поведінки на основі аналізу зисків і витрат дозволяє пояснити зсув політичних преференцій українських виборців на користь підтримки правцентристської опозиції режиму Л. Кучми та спад популярності парламентських лівих партій в умовах економічного відновлення 2000-х рр. Визначено основні причини маргіналізації «старих лівих» після Помаранчевої революції, до числа яких слід віднести особливості структурного положення тих груп населення, від імені яких виступали зазначені політичні сили (атомізація нижчих соціальних страт, переваження індивідуальної стратегії поведінки найманих робітників в умовах становлення ринкової економіки, збереження радянської системи офіційних профспілок), та специфіку посткомуністичних лівих партій (керованість постноменклатурою, відсутність адекватних програм суспільних перетворень, включення в «історичні блоки» з політичними організаціями великої буржуазії, прийняття націоналістичних ідеологій, входження до неопатримоніальних мереж та зовнішнє фінансування). Застосування методології культурного матеріалізму до цього кейсу підтверджує необхідність кооптувати до його дослідницького арсеналу концептуальні надбання світ-системного аналізу та грамшанства.

9. Після подій Євромайдану КПУ як колишні соратники Партії Регіонів по парламентській фракції зазнали переслідувань та звинувачень за співпрацю з «регіоналами». Через «декомунізаційні закони» в українському суспільстві відбулося іншування в публічному дискурсі російського «чужого» й ототожнення його із радянсько-комуністичним «чужим». Із політичного й дискурсивного поля витіснялася українська лівиця, а ВР ІХ скликання стала першим українським парламентом, у якому жодна парламентська група не ідентифікувала себе як «ліва». Попри загальний антилівий поворот у політичній риторичі та практиках великий бізнес й після 2014 року виявляє інтерес у підживленні партій, які позиціонують себе як ліві – кількох варіацій СПУ та політичних проектів «пост-СПУ».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Бідочко Л. Ліва політика в Україні (1990-ті рр.): економічні та позаекономічні фактори // Гілея: науковий вісник. 2017. Вип. 125 (10). С. 403–409.
2. Бідочко Л. Трансформації лівих політичних партій в Україні на початку ХХІ ст.: матеріалістичний аналіз // Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 129 (2). С. 322–328.
3. Бідочко Л. Генеза культурного матеріалізму: історичний контекст // Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 130 (3). С. 353–357.
4. Bidochko L. Research strategy of cultural materialism: Case of the Ukrainian left at the turn of the centuries // Політикус. 2018. Вип. 1. С. 5–13.
5. Бідочко Л. Культурний матеріалізм М. Гарріса як спроба створення нової наукової парадигми // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2018. Вип. 21. С. 90 – 99.

Публікації, які додатково відображають основні результати дослідження:

6. Бідочко Л. Парадокси толерантності як нелогічного конструктора // Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: Збірник матеріалів ІV Міжнародної науково-теоретичної конференції (м. Житомир, 1–2 жовтня 2015 р.) / під ред. П. Ю. Сауха. Житомир: Євенок О. О., 2015. С. 20–21.
7. Бідочко Л. Становлення цінностей у процесах модернізації: матеріалізм versus постматеріалізм? // Держава та глобальні соціальні зміни: історична соціологія панування та спротиву в епоху модерну: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26–27 листопада 2015 р.) / Укладачі А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв, А. О. Мігалуш. К.: Талком, 2015. С.486–488.
8. Bidochko L. Infrastructural determinism in terms of globalization // Глобалізований світ: випробування людського буття: Матеріали VI

Міжнародної науково-теоретичної конференції (м. Житомир, 6–7 жовтня 2017 р.) / під ред. М. А. Козловця. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. С. 62–63.

9. Bidochko L. Theoretical Framework and Genesis of Cultural Materialism in Political Studies // Наукові записки НаУКМА: Політичні науки. 2016. Том 186. С.18–22.

10. Бідочко Л. Культурний матеріалізм як стратегія дослідження культурних систем // Магістеріум: Політичні студії. 2016. Вип. 64. С. 3–8.

АНОТАЦІЯ

Бідочко Л.Я. Культурний матеріалізм як методологія дослідження сучасної політики (на прикладі лівих партій України). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки». Львів, 2019.

У дисертації здійснено критичний аналіз вчення культурного матеріалізму М. Гарріса, виявлено фундаментальні положення і ключові ідеї цього напрямку наукової думки, досліджено основні поняття і методологічні засади, визначено суспільно-політичний контекст їх виникнення. Досліджено критику робіт американського вченого та його учнів, з'ясовано теоретичні чинники формування ідей культурного матеріалізму, до яких належать наукові погляди представників марксизму, функціоналізму, неоеволюціонізму та культурної екології, аналізуються можливості використання наукових досягнень школи культурного матеріалізму в політичній науці.

У роботі розкрито зміст ключових понять культурного матеріалізму: інфраструктура, структура, надструктура, інфраструктурний детермінізм, адаптація, аналіз зисків і витрат, етичне, емічне, емічна містифікація; проаналізовано їхній когнітивний взаємозв'язок. За допомогою концептуального апарату культурного матеріалізму досліджено розвиток парламентських лівих партій в Україні. Розвинуті М. Гаррісом ідеї сприймаються вагомим внеском у розвиток світової соціогуманітаристики загалом і політичної науки зокрема.

Ключові слова: культурний матеріалізм, культурна антропологія, наукова парадигма, інфраструктурний детермінізм, етичне, емічне, аналіз зисків і витрат, ліві партії.

АННОТАЦИЯ

Бидочко Л. Я. Культурный материализм как методология исследования современной политики (на примере левых партий Украины). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки. – Киев, 2019.

В диссертации осуществлен критический анализ учения культурного материализма М. Харриса, выявлены фундаментальные положения и ключевые идеи этого направления научной мысли, исследованы основные понятия и методологические основания, выделен общественно-политический контекст из возникновения. Исследована критика работ американского ученого и его учеников, определены теоретические факторы формирования идей культурного материализма, к которым относятся научные взгляды представителей марксизма, функционализма, неозволюционизма и культурной экологии, анализируются возможности использования научных достижений школы культурного материализма в политической науке.

В работе раскрывается содержание ключевых понятий культурного материализма: инфраструктура, структура, сверхструктура, инфраструктурный детерминизм, адаптация, анализ выгод и затрат, этическое, эмическое, эмическая мистификация; анализируется их когнитивная взаимосвязь. С помощью концептуального аппарата культурного материализма исследовано развитие левых партий в Украине. Развитые М. Гаррисом идеи воспринимаются весомым вкладом в развитие мировой социогуманитаристики в целом и политической науки в частности.

Ключевые слова: культурный материализм, культурная антропология, научная парадигма, инфраструктурный детерминизм, этическое, эмическое, анализ затраты-выгоды, левые партии.

ABSTRACT

Bidochko L. Cultural materialism as a methodology for politics research (the case of Ukrainian left parties). – Manuscript.

Thesis to obtain a degree of Doctor of Philosophy in Political Science. Scientific specialty 23.00.01, political institutions and processes. Lviv, 2019.

This thesis is an attempt to critically review the theoretical and methodological foundations of cultural materialism. The formation of this current of scientific thought is considered against the backdrop of the post-war transformations of American cultural anthropology, theoretical debates between materialistic and idealistic approaches to the sociological and humanistic disciplines, and the politicization of the academic community. The thesis has showcased that, in the framework of T. Kuhn's development of science, the theory of M. Harris should be addressed as an attempt to establish a new scientific paradigm. Crisis of American cultural anthropology in the 1960s and 1970s has been marked by different schools' imposing conceptual discrepancies on the political stance.

The thesis suggests that the peculiarities of the theoretical and methodological apparatus of cultural materialism have emerged under the influence of both internal and external factors of the development of science. When elaborating his own model of the social system stratification, M. Harris has modified the Marxist model of "base" and "superstructure" in order to give the causal priority to the deterministic and measurable infrastructural indicators. From the one hand, the principle of

infrastructural determinism has served a means of scientification of the sociological and humanitarian knowledge, and from the other hand, it was an expression of the social reformist “left center” of the American academic community. Exporting of the cost-benefit analysis methodology and system theories from biology, cybernetics, and economics, which have formed the basis of the cultural-materialistic model of social transformations, enabled to partially solve the conceptual objections of functionalism and refine social sciences through cooptation the achievements of the natural sciences.

The thesis considers arguments of the challengers of cultural materialistic methodology, voiced by various schools of humanities and social sciences. It is argued that the remarks, proposed by the representatives of the materialistic critics, are mostly consistent with the tasks of correlating the defensive belt of the cultural materialism’s research program. Sociobiologists have highlighted the need to engage the rational analysis models, structural Marxists have identified a number of conceptual shortcomings in M. Harris’s doctrine in terms of social stratification and ideology analysis, while representatives of the school of world-system analysis have pointed to the determining significance of the place in the world division of labor. To a large extent, materialistic criticism has been appropriated by M. Harris’s followers during their further theoretical developments and scientific researches thus increasing the heuristic potential of cultural materialism.

The thesis proposes a periodization of cultural materialism, based on the degree of development of the theoretical premises and methodology. Harris’s analysis of social transformations, which took place in the U.S. during the 1950-1980s, has triggered rejecting the neo-Malthusian understanding of the historical process and has led to a detailed study of the structural factors that predetermined these processes. Attention is focused on the constructive nature of the cultural and materialist identification of the socio-economic prerequisites of the cultural innovations, as well as on overcoming social conflicts in the postindustrial system transition era. Improvement of the cultural materialistic conceptual foundations have been facilitated by developing the principle of “flexible infrastructural determinism” and rethinking superstructural feedback idea. At the same time, cultural-materialistic studies of the social lower strata of the urban population of the U.S. have convincingly demonstrated the economic roots of marginalization and lumpenization. This thesis also deals with the political context of the cultural materialists’ investigations of the 1980s and 1990s, which have revealed social destructive results of the neoliberal reforms, dismantling of the social state by the Republicans’ administrations, and have created prerequisites for the support of the socially oriented “extreme centrism” of the Democrats by the academic community.

Analysis of the case of Ukraine’s left-wing parties’ development has allowed tracing peculiarities of applying cultural materialism in exploring political processes. Identification of causal relationships that determine political processes during democratic transition requires transferring causal priority from infrastructural factors to the structural elements that relate to the conceptual foundations of the late stage of

the cultural-materialistic doctrine. The comparison of the results of the electoral struggle in Ukraine during the 1990s with similar processes within the countries from the former “socialist camp” allows us to assert the determinative role of the electoral model and nationalist ideologies as well as the unevenness of regional development and the specifics of inclusion in the world market. Influence of structural factors on the political processes is explained by the involvement of the theoretical concepts of Gramscianism. The modeling of electoral behavior based on the cost-benefit analysis allows us to explain the shift in the political preferences of the Ukrainian voters in the context of the economic recovery of the 2000s. The main causes of the marginalization of the “old left” after the Orange Revolution have been identified. The thesis is establishing the context of the dialectical interaction between infrastructural, structural, and superstructural levels of the social life, enabling elaborating recommendations on the socio-political sphere reforming, oriented towards the European approaches.

Key words: cultural materialism, cultural anthropology, scientific paradigm, infrastructural determinism, etic, emic, cost-benefit analysis, left-wing parties.

Підписано до друку 17. 04. 2019.
Формат 60 x 90 ¹/₁₆. Папір офсетний № 2.

Друк трафаретний.
Ум. друк арк. 0,9 арк.

Тираж 100 прим. Замовлення № 296

Віддруковано в міні-типографії ФОП Марченко В.М.
Дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі юридичних
осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань:

16.03.2018, 2 319 000 0000 012145.

02660, м. Київ, вул. Є. Сверстюка, 11Б.
тел.: (044) 223-29-39, E-mail: 2232939@ukr.net,
www.raz.com.ua